

БЕРЕКА (ГОРОБИНА БЕРЕКА)

Sorbus torminalis (L.) Crantz (*Crataegus torminalis* L., *Pyrus torminalis* (L.) Ehrh.)

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Зникаючий вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Охоплює великі площі у Європі, Передній Азії та Пн. Африці. В Україні проходить крайня пн.-сх. межа поширення виду: Закарпаття, Передкарпаття, Пн. Бессарабія, Поділля. Окремі локалітети є в Гірському Криму. Адм. регіони: Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Од, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Поодинокі особини, або групи з 3–5 дерев, що збереглися у місцях, малоприсадиблених для лісгосподарської діяльності (круті схили ярів, зсувисті береги річок). У Криму вид звичайний для середнього гірського поясу, але має низьку ступінь трапляння (кілька особин на 100 м²).

Причини зміни чисельності
Вирубування мішаних широколистяних лісів і заміна їх монокультурами, вибіркова рубка береки як цінної деревини для виготовлення музичних інструментів.

Умови місцезростання
Компонент другого ярусу світлих широколистяних лісів. У рівнинній частині росте в угрупованнях порядку *Fagetalia sylvaticae* (кл. *Quercus-Fagetea*). У Криму — у скельно-дубових та скельно-дубо-соснових лісах порядку *Quercus-Carpinetalia betuli*. Рідше

трапляється в угрупованнях союзу *Carpino orientalis-Quercion pubescentis* (кл. *Querceteta pubescenti-petraeae*). Мезофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Фанерофіт. Дерево до 25 м заввишки. Кора сірувато-коричнева, трохи вздовж потріскана. Бруньки голі, округло-яйцеподібної форми. Листкова пластинка 16–18 см завдовжки і 5–10 см завширшки, має широкі лопаті. Квітки невеликі, 5–7 мм діаметром, зібрані у щиткоподібні суцвіття. Оцвітина біла. Плід яблуко, 12–15 мм завдовжки та 8–12 мм діаметром, темно-коричневого або червоно-коричневого кольору. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у вересні–жовтні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території Ялтинського гірсько-лісового, Карадазького, Кримського та «Медобори» ПЗ, НПП «Подільські Товтри» та «Кармелюкове Поділля», РЛП «Чернівецький», «Дністровський каньйон», у заповідних урочищах та пам'ятках природи Чернівецької, Івано-Франківської, Тернопільської та Вінницької обл. Заборонено вибіркову рубку дерев береки, руйнування місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

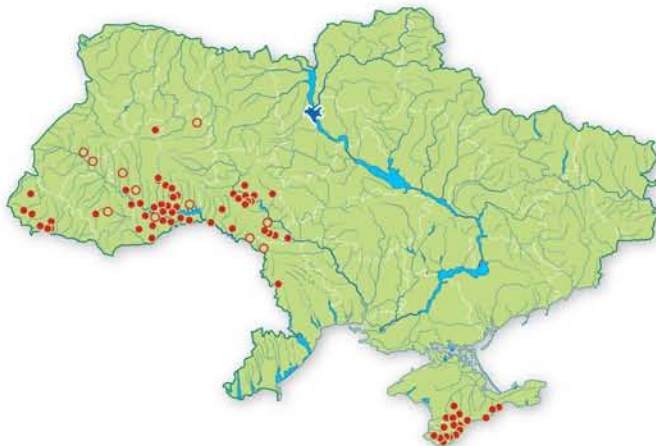
Вирощують у багатьох ботанічних садах і дендропарках України, часто використовують в озелененні. Найтовще дерево береки (стовбур діаметром понад 80 см) зростає у Чернівецькому ботанічному саду.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське, харчове.

Основні джерела інформації

Косець, 1941; Махмет, 1965; Термена, Виклюк, Буджак, 1993.

Автори: В.В. Буджак, Я.П. Дідух,
В.І. Мельник, О.О. Кагало
Фото: Р.Я. Кіш, В.Ю. Летухова (вставка)

ТАВОЛГА ПОЛЬСЬКА

Spiraea polonica Błocki (*S. media* F.Schmidt subsp. *polonica* (Błocki) Pawł.)

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Вузьколокальний подільський ендемік, близький до *S. media*.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. Поділля (Середнє Придністров'я). Адм. регіон: Тр.

Чисельність та структура популяцій
Єдина відома популяція з *locus classicus*: лівий берег долини р. Дністер між с. Зелений Гай та с. Іване Золоте Заліщицького р-ну Тернопільської обл. нечисленна (до 200 особин різного віку), відносно стабільна, знаходиться у незмінному стані протягом понад 100 років. В останні 10 років цвітіння відбувається не щорічно й дуже слабо. Насіннева продуктивність і якість насіння невідомі.

Причини зміни чисельності
Спеціальні дослідження вікової структури й динамічних тенденцій популяції не проводили. Можливо, що стабільно-пригнічений стан популяції зумовлений недостатнім насінневим поновленням. Існує реальна загроза руйнування оселища внаслідок інтенсифікації освоєння долини Дністра.

Умови місцезростання
Відслонення сарматських вапняків і девонських карбонатних сланців на лівому стрім-

кому й скелястому березі Дністра (Дністровський каньйон), у складі угруповань союзу *Prunion fruticosae* (кл. *Rhamno-Prunetea*). Мезоксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Нанофанерофіт. Невеликий кущ 0,5–0,7 (1) м заввишки. Кора сіра, на старих гілках чорна, Неплідні пагони густоволосисті. Листки еліптичні, до верхівки трохи загострені, до основи звужені в черешок 2–8 (10) мм завдовжки; знизу листки густо вкриті сріблясто-білими, притисненими волосками; зверху світло-зелені, вкриті рідкими короткими волосками, з країв м'яковійчасті. Суцвіття щиткоподібне, складається з 25–45 квіток; квітконіжки 10–18(20) мм завдовжки; пелюстки білі

або кремові, обернено-широко-яйцеподібні, 3,5–4 м завдовжки; тичинки значно довші за пелюстки. Чашолистки при плодах відігнуті назовні. Плоди багатолістянки, опушені, близько 3 мм завдовжки. Цвіте в травні–липні, в окремі роки бутони не розкриваються, плодоносить у липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Локалітет знаходиться на території РЛП «Дністровський каньйон». Необхідно організувати моніторинг популяції. Доцільно ввести вид в культуру. Оптимізації збереження популяції сприятиме створення НПП «Дністровський каньйон». Заборонено заготівлю рослин (у т.ч. насіння), порушення умов зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Заверуха, 1985; Флора УРСР, 1954.

Автор: О.О. Кагало
Фото: Я.П. Дідух

ВАЛЬДШТЕЙНІЯ ГРАВІЛАТОПОДІБНА

Waldsteinia geoides L.

Родина Розові — Rosaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Середньоєвропейсько-балканський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Південь Середньої Європи, Балкани. В Україні трапляється у Придністров'ї. У «Флорі УРСР» (1954) помилково вказано, що вид є звичайним для Розтоцько-Опільських та Прикарпатських лісів, проте гербарних матеріалів з цієї території немає, й вид для регіону не наводився наступними дослідниками. Адм. регіони: Ів, Тр, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції займають невеликі площі в нижніх частинах схилів Дністровської долини й представлені окремими локусами. Вони повночленні, але з переважанням генеративних особин. Розмноження переважно вегетативне. За матеріалами 50–60 років минулого століття, вид був поширений на більших площах.

Причини зміни чисельності
Вирубування лісів, створення лісових культур з видів-інтродуцентів, випасання худоби, будівництво у прибережній смузі.

Умови місцезростання
Дубові, грабово-дубові та грабові ліси з підліском з термофільних субсередземноморських видів і наявністю сарматських видів у трав'яному покриві (союзи *Corno-Quercion*, *Quercion pubescenti-petraeae* та ін.). На сірих і темно-сірих

грунтах. На Закарпатті — у складі дубових лісів (кл. *Quercetea robori-petraeae*) вулканічного хребта й відрогів Вигорлат-Гутинського хребта у Притисянській зоні. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з повзучим кореневищем. Стебло висхідне, 7–25 см заввишки. Прикореневі листки на довгих черешках, вкриті відхиленими донизу волосками, цілокраї, з широкосерцеподібною основою, більш-менш глибоко 5-лопатеві, грубо двічі зарубчасті, до 12 см діаметром, густо відстовбурчено волохаті; стеблові листки короткочерешкові, коротколопатеві. Квітки близько 2 см діаметром, на ніжках, які виходять з пазух прикореневих листків і трохи перевищують

їхні черешки, в небагатоквітковому суцвітті. Зовнішні чашолистки майже лінійні, внутрішні вдвічі довші від зовнішніх. Пелюстки більші від чашолистків, широкооберненояцеподібні, з 2 вушками при основі, жовті. Цвіте у квітні–травні, плодоносить у червні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Не здійснювалися. Частина локалітетів розташована на території РЛП «Дністровський каньйон». Необхідними є інвентаризація сучасних оселищ виду, дослідження динаміки популяцій, а також створення природоохоронних територій у місцях виростання. Заборонено руйнування екологічних територій, проведення несанкціонованих лісгосподарських заходів, будівництво у прибережній зоні.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Флора УРСР, 1954.

Автор: О.О. Кагало
Фото: О.О. Кагало

ЯСЕНЕЦЬ БІЛИЙ

Dictamnus albus L. (*D. fraxinella* DC.)

Родина Рутові — Rutaceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Пд.-ср.європейський вид на пн. та сх. межах поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середземномор'я, пд. Середньої Європи. В Україні — на Подільській височині, Закарпатті, у Пн.-Зх. Причорномор'ї. Адм. регіони: Жт, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Од, Мк.

Чисельність та структура популяцій

Трапляється спорадично, невеликими локальними популяціями від кількох десятків до кількох сотень особин. Популяції відносно стабільні, повночленні. Має високу насінневу продуктивність. Зменшення чисельності в популяціях спостерігається лише в місцях з інтенсивним господарським використанням.

Причини зміни чисельності

Безпосереднє знищення локалітетів унаслідок освоєння територій: створення кар'єрів, будівництво, лісові культури з інтродукованих видів, нерегульований випас, викошування та випалювання старики пізно навесні.

Умови місцезростання

Зарості термофільних чагарників на схилах, узлісся світлих дубових лісів, лучно-степові угруповання. В угрупованнях союзів *Geranion sanguinei* (кл. *Trifolio-Geranietea*), *Prunion fruticosae* (кл. *Rhamno-Prunetea*), *Quercion pubescenti-petraeae*, *Aceri tatarici-Quercion* (кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*), рідше у степових угрупованнях кл. *Festuco-Brometea*. Мезоксерофіт, факультативний кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем. Стебла прямі, поодинокі, або розгалужені, 50–120 см заввишки, розсіяно й коротко опушені, у нижній частині голі, з черговими непарнопірчастими листками. Листочків 7–9, шкірястих, довгасто-еліптичних, по краю дрібно-хрящуватопилчастих, 3–4 см завдовжки й 1–3 см завширшки. Суцвіття китицеподібне. Квітки зигоморфні, поодинокі або по 2–3. Чашечка 5-роздільна, залозиста, неопадна. Пелюсток 5, пурпурових, дуже рідко білих, з темними фіолетовими прожилками, 2,6–2,8 см завдовжки. Плід 5-лопатева коробочка. Насінини грушоподібні, чорні, блискучі. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють у ПЗ «Медобори», НПП «Подільські Товтри», РЛП «Дністровський каньйон», ряді заказників та пам'яток природи. Необхідно забезпечити моніторинг популяцій. Заборонено руйнування екоотопів, збирання рослин і заготівля насіння.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України, Кам'янець-Подільському ботанічному саду та ботанічному саду Львівського національного університету ім. І. Франка.

Господарське та комерційне значення

Декоративне. Під час цвітіння рослина викликає опіки шкіри.

Основні джерела інформації

Флора Восточної Європи, 1996; Флора УРСР, 1955; Sanda, Biță-Nicolae, Barabaș, 2003.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак, Н.В. Скібіцька, Г.І. Оліяр

Фото: В.В. Буджак, Я.І. Капелюх (вставка)

